

نخستین هم‌اندیشی دانشجویی ترجمه‌شناسی

دکتر بلقیس روشن*

نخستین هم‌اندیشی دانشجویی ترجمه‌شناسی» در ساعت ۸:۳۰ انگلیسی و ترجمه‌شناسی انتخاب شد. روز سه‌شنبه یازدهم آذرماه ۱۳۸۲ با تلاوت آیاتی چند از کلام‌الله مجید و پخش سرود جمهوری اسلامی ایران در دانشکده ادبیات فارسی و زبانهای خارجی دانشگاه علامه طباطبائی آغاز شد. در این گردهمایی یک‌روزه که با تلاش و همت خانم دکتر فرزانه فرحزاد، عضو هیئت علمی این دانشگاه و مدیر کمیته ترجمه‌شناسی انجمن زبان‌شناسی ایران شکل گرفته بود گروهی از استادان دانشگاه، مترجمان و ترجمه‌شناسان برجسته، و جمعی از دانشجویان و فارغ‌التحصیلان برخی رشته‌های علوم انسانی شرکت داشتند. در نوشته حاضر ابتدا انجمن زبان‌شناسی ایران و کمیته‌های علمی آن معرفی می‌شوند و سپس، گزارشی درباره نخستین هم‌اندیشی دانشجویی این انجمن ارائه می‌گردد.

۱. انجمن زبان‌شناسی ایران

انجمن زبان‌شناسی ایران در سال ۱۳۸۰ش/۲۰۰۱م در تهران تأسیس گردید و هیئت مدیره آن در همان سال، در اولین گردهمایی عمومی انجمن، با حضور گروهی از بزرگان رشته زبان‌شناسی و جمعی از دانشجویان و فارغ‌التحصیلان کارشناسی ارشد و دکتری رشته‌های زبان‌شناسی نظری، زبان‌شناسی کاربردی، آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان، فرهنگ و زبانهای باستانی ایران، آموزش زبانهای خارجی، مترجمی زبان

دومین گردهمایی انجمن در نوزدهم دی ماه ۱۳۸۱ در دانشکده ادبیات فارسی و زبانهای خارجی دانشگاه علامه طباطبائی برگزار شد. طی این گردهمایی، ریاست انجمن، آقای دکتر یدالله ثمره، پس از مروری بر تاریخچه اولین کاربردهای واژه «زبان‌شناسی» در فرهنگها و برخی متون فارسی، اشاره کردند که رشته زبان‌شناسی همگانی اول بار در دانشگاه تهران توسط شادروان دکتر محمد مقدم تأسیس شده است. آن‌گاه پس از معرفی استاد مسلم این رشته، آقای دکتر محمدرضا باطنی که موجب شناساندن و تا حد زیادی بومی کردن این علم در ایران شده‌اند، گزارشی از فعالیتهای یک‌ساله انجمن ارائه دادند. سپس کمیته‌های علمی پانزده‌گانه آن معرفی و شرایط عضویت داوطلبان و ثبت‌نام آنان در این کمیته‌ها اعلام گردید. پس از سخنرانی آقایان دکتر باطنی، دکتر میرعمادی، دکتر وثوقی و دکتر نیلی‌پور و معرفی مبسوط‌تر رشته زبان‌شناسی و علوم بین‌رشته‌ای مربوط، مانند روان‌شناسی زبان، عصب‌شناسی زبان، جامعه‌شناسی زبان و زبان‌شناسی رایانه‌ای، و چگونگی آموزش این رشته در دانشگاههای ایران، برگره‌های تقاضای عضویت در انجمن در اختیار حاضرین قرار گرفت. از وظایف این کمیته‌ها

* عضو هیئت علمی دانشگاه پیام‌نور سازمان مرکزی

رویکردی فرهنگی» (ملک مرزانی بیابانی)، و «زبان‌شناسی پیکره‌ای و مسائل نظری و کاربردی ترجمه» (پروانه خسروی‌زاده فروشانی) ارائه شد.

در سومین نشست که به ریاست آقای دکتر کامبیز محمودزاده برگزار شد نیز چهار مقاله تحت عنوان «حافظه کوتاه مدت در ترجمه شفاهی و شیوه‌های تقویت آن» (فوزاد خطیب)، «نقدی بر ترجمه تحت‌اللفظی» (بهروز کروی)، «تحصیلات به زبان خارجی و نقش آن در پرورش مهارت ترجمه» (آنا پاد، مترجم همزمان و از گویندگان اخبار انگلیسی در صدا و سیما)، و «ترجمه‌ناپذیری مطایبه» (لیلا رستگارمند جین) ارائه گردید.

در آخرین نشست که به ریاست آقای دکتر غلامرضا تجویدی تشکیل شد، سه مقاله با عناوین «ایدئولوژی و ترجمه» (حمید زارع)، «نقد ترجمه» (مرجان خانجان‌خانی)، و «بررسی سایبرنتیکی ترجمه» (فراز فرقان‌پرست) عرضه شد.

ارائه این مقالات که غالباً حاوی تازه‌ترین نظریه‌ها، اطلاعات و تحلیلهای نوین ترجمه و ترجمه‌شناسی و، در واقع، حاصل فعالیت چشمگیر کمیته ترجمه‌شناسی انجمن زبان‌شناسی ایران در طی یک سال گذشته بودند، به نظر نگارنده و دیگر استادان و اعضای حاضر در جلسه نویدبخش تحولات آتی در امر ترجمه در ایران و نشان‌دهنده علاقه‌مندی و دانش-پژوهی نسل جدید دانشجویان ایرانی است. سؤالاتی که در پی استماع این مقالات ارزنده از سوی حاضران مطرح شد و مباحث مربوط به آنها نیز منشأ تحولاتی در امر ترجمه در ایران خواهد بود. در این گزارش به برخی از مباحث مطرح شده اشاره می‌شود:

الف. پس از اتمام اولین سخنرانی، نگارنده با توجه به مقاله ارزنده خانم قاضی سعیدی که در آن به عناصر و مفاهیم اساسی در نقد متون ترجمه‌شده و اینکه نقد این متون می‌تواند از دیدگاههای مختلف انجام پذیرد، از یک سو، و وجود تعدادی زیادی از برگردانهای متون انگلیسی به فارسی که با استفاده از نرم‌افزارهای ترجمه، به خصوص در خارج از کشور، تهیه شده و در واقع به عنوان حاصل ترجمه ماشینی (machine translation) بر روی شبکه اینترنت فرستاده شده‌اند، از سوی دیگر، این پرسش را مطرح کرد که «آیا تاکنون نقدی بر ترجمه‌های ماشینی متون ترجمه شده به فارسی صورت پذیرفته است؟». سپس، نگارنده

می‌توان به پژوهش، تهیه لوحهای فشرده آموزشی، نقد و بررسی، تصحیح و ویرایش و نگارش مقالات و کتب علمی، و نیز ترفیع علمی دانش‌آموختگان دانشگاهها اشاره کرد. هم‌اکنون گروهی از دانشجویان کارشناسی ارشد این رشته در دانشگاه پیام‌نور نیز در این کمیته‌ها فعالیت می‌کنند.

کمیته‌های علمی انجمن عبارت‌اند از: کمیته آواشناسی و واج‌شناسی؛ نحو و رده‌شناسی؛ معنی‌شناسی نظری و کاربردی؛ نشانه‌شناسی و مطالعات ادبی؛ گویش‌شناسی؛ صرف؛ فرهنگ‌نگاری؛ مطالعات تاریخی زبانهای ایرانی و پژوهش اساطیر ایران؛ واژه‌گزینی؛ فلسفه زبان و منطق صوری؛ زبان‌شناسی کاربردی؛ جامعه‌شناسی زبان، مردم‌شناسی زبان و زبان‌شناسی اجتماعی؛ زبان‌شناسی رایانه‌ای؛ روان‌شناسی زبان و عصب‌شناسی زبان؛ ترجمه‌شناسی. کمیته‌های فوق در سال گذشته با تشکیل جلسات متعدد فعالیتهای بسیار چشمگیری داشتند و به خصوص کمیته ترجمه-شناسی همایشی در این زمینه برگزار کرد. این کمیته همچنین همایش دیگری را تحت عنوان «هم‌اندیشی دانشجویی ترجمه‌شناسی» در یازدهم آذرماه ۱۳۸۲ برگزار نمود که نخستین همایش دانشجویی آن بود. در حال حاضر، مجله انجمن، به سرپرستی آقای دکتر میرعمادی در حال شکل‌گیری است و مقدمات انتشار آن فراهم آمده است.

۲. گزارش نخستین هم‌اندیشی دانشجویی ترجمه‌شناسی

گردهمایی با خوشامدگویی آقای دکتر ثمره آغاز شد. سپس، چهارده مقاله به صورت سخنرانی در چهار نشست ارائه گردید. در اولین نشست که به ریاست آقای دکتر کورش صفوی برگزار شد، سه سخنرانی تحت عناوین «نقد ترجمه» (لادن قاضی سعیدی)، «تأثیر انتخابهای واژگانی در ترجمه» (مرضیه فاضل‌نیا)، و «ترجمه عناصر فرهنگی در آگهیهای تبلیغاتی ترغیبی [رویکردی نشانه‌شناسی]» (علی قاسم‌نژاد، مؤلف چندین مقاله درباره نشانه‌شناسی، تحلیل گفتمان و ساختار آگهیهای تبلیغاتی) ارائه گردید.

ریاست دومین نشست را آقای دکتر حسین ملانظر برعهده داشتند. در این نشست چهار مقاله با عناوین «ادبیات پس-استعماری و رویکرد نوین در مطالعات ترجمه» (حسین حیدریان)، «رویکردهای فمینیستی به ترجمه» (مریم وثرا)، «جنسیت در ترجمه:

بحث دیگری که در این ارتباط مطرح شد، «خطر حاشیه‌ای شدن ترجمه و مترجم» بود که نگارنده در این باره اظهار داشت که با توجه به برنامه‌ریزی‌هایی که در حوزه ترجمه ماشینی از دهه ۱۹۶۰ میلادی صورت گرفته است این امر تا حدود زیادی اجتناب‌ناپذیر می‌نماید و در واقع، امروزه وجود فناوری نوین، شبکه اینترنت و ارتباطات الکترونیکی، بازرگانی الکترونیک (E-commerce) و پیدایش «صنعت ترجمه» (translation Industry) که موجب درآمدهای میلیون دلاری می‌شود، به شکل بسیار قابل توجهی رابطه پیچیده بین مترجمان، زبان و قدرت را تحت‌الشعاع قرار داده است.

خانم مرتاضی بیابانی در سخنرانی خود درباره جنسیت در ترجمه، از دیدگاه فرهنگی به مطالعه نقش زنان مترجم در تحولات اخیر حوزه مترجمی پرداختند. یکی از موضوعاتی که در این قسمت بدان اشاره شد این بود که «ترجمه می‌تواند ابزاری برای جلوگیری از استعمارزدگی باشد» و، در واقع، یک ابزار ضدامپریالیستی است که با استفاده از آن، از یک سو، می‌توان از خطر بروز یک‌زبانگی جلوگیری کرد، و از سوی دیگر، فرهنگ جدید خلق نمود. در این باره نگارنده ضمن اشاره به صنعت جهانی ترجمه در روند پدیده جهانی-شدگی این سؤال را مطرح نمود که «آیا این امکان وجود ندارد که با توجه به اینکه در حال حاضر زبان انگلیسی عملاً زبان غالب در دنیاست و با وجود این واقعیت دیگر مسئله «خطر بروز یک‌زبانگی» متفی است، ترجمه ابزاری مناسب در جهت تحقق هرچه سریعتر این پدیده باشد؟».

ب. از موضوعات مهم دیگری که مورد بحث و تبادل نظر قرار گرفت، دستکاری (manupulation) در هنگام ترجمه است. متون ترجمه‌شده بخشی از ادبیات زبان مقصد را تشکیل می‌دهند و فرآیند ترجمه نمی‌تواند بدون دستکاری انجام پذیرد. از دیدگاه برخی از محققان، مانند تئوهرمانز (Theo Hermans) دستکاری پایه سیاسی دارد. در این بخش به این نکته اشاره شد که دستکاری در متن تا چه میزانی امکان‌پذیر است و چگونه برخی از مترجمان به تقویت امر فرهنگ‌زدایی (aculturalization) از متن اولیه همت

با اشاره به نقایص و نارسایی‌های موجود در بسیاری از این متون ترجمه شده، به خصوص متون غیرعلمی و ادبی، و اینکه لازم است قبل از هرگونه ارسال، ویرایش بسیار سنگینی روی آنها انجام شود، پیشنهاد کرد که یک سازمان خاص به عنوان متولی کنترل ترجمه‌های ماشینی فارسی در خارج و داخل کشور ایجاد شود تا از لطمات جدی که برخی از این ترجمه‌ها به زبان فارسی وارد می‌کنند ممانعت به عمل آید.

سپس خانم خسروی‌زاده‌فروشان در خصوص مسائل نظری و کاربردی ترجمه اظهار داشتند که زبان‌شناسی پیکره‌ای مکملی برای زبان‌شناسی زایشی و شاخه‌ای از زبان‌شناسی رایانه‌ای است که با استفاده از اصول و روشهای تحقیق آماری موجود در آن می‌توان تحلیل پیکره‌ای (corpus analysis) را درباره پیکره‌های زبانی موجود در بانکهای اطلاعاتی انجام داد و برای مثال، «از ساختهای زبانی مبهم ابهام‌زدایی کرد» یا با مراجعه به محاسبات آماری وقوع برخی ساختهای آوایی، صرفی و نحوی را پیش‌بینی نمود. این نوع تحلیل که با کمک مهندسی اطلاعات و مهندسی زبان شکل گرفته است، امکان پردازش بسیاری از متنها را فراهم می‌سازد، اما به نظر ایشان با توجه به نقش بافت کلامی و غیرکلامی در پردازش زبانهای طبیعی، رایانه در پاره‌ای موارد توانایی لازم برای ترجمه دقیق متون را ندارد. در این باره مثالهایی نیز ارائه گردید که حاکی از عدم توانایی رایانه در ترجمه جملات و اشعاری که دارای ابهام ساختاری هستند، بود. در پایان به این نکته اشاره شد که زبان‌شناسی پیکره‌ای، به خصوص در دهه ۱۹۹۰ میلادی، با رونق گرفتن نظریه‌های ترجمه، به عنوان ابزاری در ترجمه و تجزیه و تحلیل متون نوشتاری مورد توجه قرار گرفته است.

در پاسخ خانم خسروی‌زاده فروزانی، آقای دکتر ملانظر ضمن نقد ترجمه ماشینی اظهار داشتند که به سبب عدم موفقیت این نوع ترجمه در اوایل کار، بار دیگر توجه محققان به ترجمه انسانی معطوف شد. ایشان معتقد بودند که با توجه به وسعت دانش زمینه‌ای انسان و عدم امکان دادن این نوع دانش به طور کافی به ماشین از یک‌سو، و پیچیدگی حوزه معنایی زبان، از سوی دیگر، ترجمه ماشینی هرگز از کیفیت و صحت ترجمه انسانی برخوردار نمی‌شود.

گماشته‌اند.

در این قسمت آقایان علی‌صلحجو و دکتر ثمره دو سؤال اساسی را مطرح کردند. آقای صلحجو پرسیدند که چگونه می‌توان یک تبلیغ خارجی، برای مثال آلمانی، را با ویژگیهای خاص این فرهنگ که کاملاً متفاوت از فارسی است به زبان فارسی ترجمه کرد. سپس، آقای دکتر ثمره این مسئله را طرح کردند که اگر لازم باشد چنین کاری انجام شود، چگونه باید انجام پذیرد. آقای قاسم‌نژاد در پاسخ اظهار داشتند که تبلیغهای آلمانی برخلاف تبلیغهای فارسی که شاد هستند و در بسیاری مواقع شوخ‌طبعی نیز در بردارند، جدی و خشک هستند و می‌باید آنها را تا حد بسیار زیادی تغییر داد تا با فرهنگ ایرانی تطابق یابند. با توجه به سخنان آقای قاسم‌نژاد، آقای صلحجو به این نکته اشاره کردند که گاهی لازم می‌شود چنین ترجمه‌ای صورت پذیرد. بنابراین لازم است در تعریف اصل امانتداری تجدیدنظر شود و با توجه به موقعیتهای فعلی تعریف و اصل دیگری که بر اساس آن امانتداری در ترجمه بر روی یک پیوستار تعیین گردد، ارائه شود. بدین ترتیب، ضرورت بازنگری در برخی تعاریف و اصول متداول ترجمه مطرح گردید. که زمینه جدیدی را برای مطالعات آتی در این زمینه فراهم می‌آورد. ■

ج. با توجه به اینکه هیچ مترجمی نمی‌تواند خارج از قالب گفتمانی و ایدئولوژی جامعه خود به ترجمه یک متن پردازد و ترجمه در بافت اجتماعی، تاریخی و فرهنگی زبان مقصد انجام می‌پذیرد، درباره تأثیر ایدئولوژی مترجم بر ترجمه بحث و گفتگو و بر این نکته تأکید شد که مترجم همواره از قالب گفتمانی زبان خود نیز بهره می‌برد.

د. مبحث دیگر مربوط به چگونگی ترجمه آگهیهای تبلیغاتی از یک زبان به زبان دیگر بود که به دنبال ارائه مقاله آقای قاسم‌نژاد رونق گرفت. ایشان با اشاره به این نکته که کلیه متون ساخته و پرداخته متون دیگر هستند، اظهار داشت که ترجمه یک جوهر نشانه‌شناختی را به یک جوهره نشانه‌شناختی دیگر بدل می‌کند. ایشان درباره ارتباط بین نشانه‌شناسی و گفتمان مباحثی مطرح کردند و آگهی تبلیغی را در مقایسه با سایر متون به عنوان متنی غیرمستقل و غیرپویا تعریف و آن را نسبت به سایر متون «طفیلی» دانستند و اشاره کردند که این متون اگرچه در درون گفتمانهای دیگر ظاهر می‌شوند، که اصلاً ربطی به آنها ندارند، اما دارای نماد خاص ملی هستند و از دیگر ویژگیهای آنها این است که از عناصر زبانی کمینه و عناصر غیرزبانی بیشینه برخوردارند.

فرم اشتراک

علاقه‌مندان به اشتراک مجله پیک‌نور می‌توانند فرم زیر را تکمیل کنند و به همراه فیش بانکی به شماره حساب ۹۰۰۶ نزد بانک ملی ایران شعبه اراج به دفتر مجله ارسال دارند تا مجله برای آنان فرستاده شود.

..... نام خانوادگی:
..... نام:
..... آدرس:
..... شماره تلفن:
..... کد پستی: